

si huic est tradita, ab eo repetenda erit. Quod ea etiam tantum de causa significo. Litteram ad Reverendum Institoris Pusztafedimesiensem hodierno die per auditores, qui hic aderant, expedivi.

Ceterum, si quos Sp. D. V. in posterum desideravit libros, dignetur demandare, grato animo procurabo.

Apud nos nihil in praesens novi, nisi quod Augustus Josephus II. sub finem Aprilis mensis ita vult Munkacsinum versus iter suscipere et peregrinationem, ut sub finem Junii Viennae esse possit. Vult revidere lineam militarem a Transilvania usque ad superiorem Silesiam.

Dominus Lübek a turma praetoriana Hungarica est promotus ad legionem Hallerianam Colonellus ibi factus et propterea in Italiam proxime est iturus. Multi existimant propterea tum esse promotum, quod nostram profiteatur religionem.

Neubergeri Erste Abhandlung von dem Amortisationsgesetz, ni fallor, Sp. D. Vestrae procuravi et submisi,¹ iam prodiit eius *II. Abhandlung cum Abfertigung*, scripta mole parva, sed erudite et eleganter conscripta: utrumque Rfl. 1 kr. 10 emitur; optarem, ut illa Sp. D. V. legere posset et religiosis vel minimum Romano-Catholicis Dominis ad legendum dare.

Utinam quoque procurare possemus *Die Geschichte von der bulla in coena Domini, II. Theile* in IV^{to}, quod tamen scriptum Viennae valde est prohibitum.

Ceterum cum Sp. ac. P. D. Vestrae quaevis felicia opto et toti inclitae Domui, ulteriori gratiae commendatus maneo

Sp. ac. P. D. Vestrae
Pozonii, die 19. Januarii 1770.

servus humillimus
Josephus Benczur.

Közli: SZENTPÉTERY IMRE.

TOMPA BETEGSÉGÉRŐL.

Csak most jutott kezemhez a »Protestáns Szemle« néhány füzete, melyben S. Szabó József debreczeni tanár Tompa Mihály koszorús költőnkkel és utolsó éveivel is foglalkozik. Miután eddigi életírói s most legutóbb S. Szabó József is téves adatok alapján foglalkoztak a nagy férfiú betegségével, utolsó éveivel, ez indított engem arra, hogy e téves állításokat helyreigazítsam, annyival is inkább, mert ezt kétségbevonhatatlan bizonyítékokkal, Tompa sajátkezű leveleivel tehetem.

Tizenkét darab levele van birtokomban, melyeket Tompa dr. Hőke

¹ L. a VI. levelet.

Lajos putnoki orvoshoz, kezelő és házi orvosához írt. Igen, Hőke dr.-hoz, a ki csirájában felismerte Tompa kinzó betegségét, a szívtágulást s sokkal előbb kijelentette, sőt gyógykezeltte azt, mint a bécsi német orvos Skóda, kihez Tompa csak 1866 nyarán ment és pedig egyenesen dr. Hőke tanácsára; ki maga is Bécsben végezte orvosi tanulmányait és Skódának assistense is volt. Mivel költőnk igen ideges, kételkedő beteg volt, házi orvosa dr. Hőke, a költő — sőt saját maga — megnyugtatóására is előbb dr. Kovács Sebestyén Endre pesti, később Skóda bécsi orvoshoz utasította, kik mindketten szórul szóra azt constatálták, mit dr. Hőke mondott.

Tompa életírói azonban, Hőke dr. egyenes mellőzésével, egyedül Skódának tulajdonítják a betegség felismerését. Az alább közölt levelekkel bebizonnyítom, hogy nem Skóda, hanem dr. Hőke gyógyította haláláig nagy költőnkét. Sajnos, csak tizenkét levelet sikerült megőrizni, mert a számtalan becses levél elhányódott s különösen az 1878-ban Miskolczon dúló nagy árvíz pusztította el legtöbbjét. E tizenkettő is igen beiszapolódott és csak sok idő és gondozás után váltak olvashatókká.

De álljanak itt magok a levelek, melyek állításomat világosan bizonyítják s melyeket szórul szóra és a keltezés szerint sorban fogunk közölni.

I.

Igen tisztelt Orvos Úr!

Én épen most érkeztem haza Pozsonyból, hova Kanka szemorvoshoz mentem; szememnek három hó óta semmit sem változó kór állapotja, a sok ijesztő beszéd, aggodalmam, s talán túlvitt képzelődésem is reá-bírtak, hogy ezen hosszú s áldozatteljes útat megtegyem.

Felette igen kérem tisztelt Orvos Urat: ne legyen visszatetsző előtte e lépésem; szemünk oly becses kincsünk: hogy ha érdekében ide-oda kapkodunk, igen is megbocsátható.

Egyébaránt, úgyszólván hasztalan mentem, mert dr. Kanka szórul szóra azt mondá: a mit itthon tisztelt orvos úr; a szem erőltetve van s aranyeres vértolulások által van nyomva. Kimélet, diéta s vérhígítás leend az orvosság.

Kérem magamat ezutánra is nemcsak mint orvos, de mint ember is nagybecsű kegyeibe s szívességében állandóan megtartani, ki egyébiránt teljes tisztelettel vagyok

Hamván, augusztus 1. 1860. Igen tisztelt orvos urnak

alázatos szolgálója
Tompa Mihály.

II.

Ez első és a második levél boríték nélkül maradtak meg, míg a többi tizen a cím világosan olvasható kívül, a levél hátulján.

Tekintetes Orvos Úr!

Feleségem már fennjárom a szobában; a sebek tökéletesen behegedtek, de a lába éliről a feszültség, némi daganat és kevés fájdalom csak nem akar elmaradni.

Putnoktól a minap elzárva lévén, Tornallyáról hozattam meg az ólom eczetet, de míg a putnoki, annyi folyadék annyi vízzel, alig tette némileg fehérré a vizet; a tornallyai annyi mértékű, szinte habzik mint a tejfel; sűrű, erősebb a másiknál s a lábon némi mézyszerű lerakódást hagy. Borogathatja-e akármelyikkel?

Igen nagy tiszteletünket s igen nagy köszönetünket nyilvánítjuk t. Orvos Úr, szíves részvéte és segedelméért.

Teljes tisztelettel vagyok

Hamván, márt. 10. 1864.

alázatos szolgája
Tompa Mihály.

III.

Tekintetes Hőke Lajos orvostudor úrnak teljes tisztelettel Putnokon.

Tekintetes Orvos Úr!

Végre tehát kaptunk Pestről választ. Itt küldöm cserében a magamét. Ezzel azt hiszem bezártnak mondhatjuk a Pesttel érintkezést, mely nekem több zaklatott, mint csendes napot szerzett.

Különben egészen rosszul vagyok. Nem tudom a mostanában uralkodott köd és havas napok miatt-e?

Vagy azért, mert már kevés hiján egy hónapja, hogy aranyerem nem volt? Vagy hogy nyavalyám egy stádiummal rosszabbá vált?

Elég az hozzá, hogy rosszabbul bármikor se voltam. A hátamban érezhetőbb a nyomás. Nagy dobogásom és lüktetésem van szünet nélkül, nehéz, fojtó légzéssel. Ebéd után még nagyobb.

Mellem nehéz, nyomott. Egész nap kínos az ingerlő és mellfárasztó köhécselés, szünet nélkül. A cseppeket egygyel emelve vettem nap-nap után, így ma (vasárnap) már 16-ot veszek három ízben.

Lábam minden csuklója, a csipőtől kezdve lefelé gyenge, fájós; csak úgy csámpáskodom, mintha lábaim nem is az enyémeek volnának. A lábszáron nem múlik a daganat, szaggatódik, különben a használt olaj jó hatása világos és tagadhatatlan.

Még mindkét szerből van egy kevés, tán eltart csütörtökig. Így vagyok én igen tisztelt orvos ur, és sehogy sem birom állapotom jó végét elgondolni. Teljes tisztelettel vagyok

Hamván, jan. 14. 1865.

U. i. Éjeim nyugtalanok.

Ime az előző levelek derűsebb hangjai után sötét képek érintik lelkünket. Idegességét, szórakozottságát mutatja, hogy e levelet aláírás nélkül küldötte el! A pesti válasz valószínűleg a Kovács Sebestyén Endrétől várt levél lehet.

IV.

Tek. Höke Lajos orvostúdor úrnak tisztelettel Putnokon.

Tekintetes Orvos Ur!

A mely baj miatt be kellene mennem, épen a miatt nem merek elindulni ez ocsmány időben.

Régóta rekedtségben szenvedek, s már a papolás az egész télen fásasztó volt s mellemre nézve kellemetlen. Erőlködnöm kellett, hogy beszélhessek.

De május 7-én úgy megerőltettem magamat, hogy köhögni kezdtem s a köhögés mellfájással van egybekötve azóta nálam. Ingerel valami a köhögésre és nem bírok kivetni semmit. Rekedt vagyok, orrom tele náthával, mellem nehéz, sőt fáj.

Lábvizet vettem, eibisch-teát iszom este és reggel, de kevés sikerrel. Ezért akartam alkalmatlankodni.

Azonban várjunk pár napot, ha a kellemes idők beálltaig nem enyhül bajom, be fogok menni, addig is ha méltóztatik valamit rendelni, beszedelem.

Teljes tisztelettel vagyok

Hamván, Május 18. 1865.

alázatos szolgálója
Tompá Mihály.

U. i. Éjjel soha se köhögök, nappal hol délelőtt hol délután inkább, üres gyomorral inkább, nem jóllakva.

V.

Tek. Höke Lajos orvostúdor úrnak tisztelettel Putnokon.

Tisztelt Tekintetes Ur!

Állapotom körülbelül az a mi volt, nem vagyok se rosszabbul, se jobban.

Néha egy-két óráig nem érzek semmit, azután hol itt, hol ott van mellemben a nyomás, szorulás, fájó érzés.

Rekedtségem nem mult el, lélekzetem nehéz, fáradt, de nem folytonosan, schleimot nem vetek. Furcsa, hogy néha mellem felső, majd alsó részében, néha oldalamban, a két hónomalja felé, néha pláne hátamban van a kellemetlen érzés. Vajjon nincs-e bennem szél is?

A köhögési inger néha megjön, majd elmarad. Épen elfogyott május 23-án gyógyszerem, folytassam-e? Méltóztatnék rendelkezni.

Még egyet, hogy czifrább legyen: Az oleander levelének hegyes.

vége a szemembe ütődött s most fáj és vér kezd rá ereszkedni. Moshatom-e hideg vízzel?

Teljes tisztelettel vagyok

Hamván, május 29-én reggel, 1865.

alázatos szolgája
Tompá Mihály.

U. i. Tehát rosszabbul nem vagyok, sőt némi merészséggel mondhatnám jobbacskán.

VI.

Tekintetes Hőke Lajos orvostudor úrnak teljes tisztelettel Putnokon.

Tekintetes Orvos Úr!

Régen nem volt szerencsém; egészségi állapotom micsodás azóta? röviden a következőkbe foglalhatom:

Míg a flastrom mellemen volt s helye gyógyult, a nyomás mellemen és hátamban megszűnni látszott, s azt hittem, hogy a bajnak vége van. Akkor szórakozás és fürdőzés végett lementem Miskolcra barátaimhoz s ott a gőzt használtam: selti vizet ittam tejjel, de a nyomás némi részben visszatért. Azonban haza jöttem, mert hetekig nem lehet távol lennem, s most itthon vagyok, megvagyok csendesesen.

Hogy tökéletesen jobban volnék, nem mondhatom, de nem is rosszabbul; köhögésem nem gyakori, a nyomás is tűrhető.

Igen szívesen köszönvén orvosi és barátságos fáradozását; bátor leszek változás esetére írni, vagy berándulni Putnokra s addig is míg személyesen lehetne szerencsém: teljes tisztelettel vagyok

Hamván, aug. 15-én 1865.

Tekintetes Orvos Úrnak

alázatos szolgája
Tompá Mihály.

VII.

Tekintetes Hőke Lajos orvostudor úrnak teljes tisztelettel Putnokon.

Tekintetes Orvos Úr!

Gondolom: méltóztatott kapni jegyzetemet, biz én csak nem vagyok jobban. Ha dr. Kovács úr írni fog: méltóztassék velem tudatni, én akkor személyesen bemegyek Putnokra, magamat bemutatom, az utasítást átveszem, s a gyógyszereket megkészítetvén, mehetünk tovább. Pedig nem tagadhatom, hogy teljes irtózást, sőt undort érzek már a gyógyszerek iránt, mi nem is csuda, félév múlva.

Hamva, oct. 31-én 1865

alázatos szolgája
Tompá Mihály.«

VIII.

Tekintetes Hőke Lajos orvostudor úrnak tisztelettel Putnokon.

Tekintetes Orvos Úr!

A viláért sem értettem azt, hogy a pilula gyengített, hiszen magam kértem a gyomortisztítót, hanem csak azt mondtam, hogy a hajtás talán nem jó velem. Méltóztassék megbocsájtani; bizony mondhatom, hogy bajom a legközelebbi 10—12 nap alatt legalább is kétszereződött.

Igazán, sokszor nevetem, sokszor kárhoztatom magamat, mert van óra, midőn azt se tudom, mit csinálok, s nem tudok hova lenni, kapkodom ide, oda, irkálók-firkálók; firkáltam már azóta Kovácsnak desperatusan, azt se tudom mit. Valószínűleg a mit már tud, bajom súlyosbodását.

Iszonyú, kínzó, bolond, zaklatott állapot ez s hozzá még az én egyéniségem.

Hanem már ígérem, hogy türelmesen fogom magam viselni s praclarumot kapok e tekintetben. Teljes tisztelettel

Hamva, nov. 6. 1865.

alázatos szolgája
Tompá Mihály.

IX.

Tekintetes Hőke Lajos orvostudor úrnak teljes tisztelettel Putnokon.

Tekintetes Orvos Úr!

A cseppeket emelve s szorgalmasan szedtem. Nem is alkalmatlankodnám, ha sorsom arra nem kényszerítene, ha új nem jött volna.

Régen panaszkodom, hogy lábaim gyengék, hogy fájnak, ez az állapot lépcsőnként rosszabb lett, s most már ott vagyok, hogy lábaim nem, vagy már alig használhatom.

A czomb, térd, lábfejnél levő csuklókban éles fájdalom, hasonlóképp a térdben, és szárazban, a lábfejben, sőt a talpban és sarokban is.

Nagy kínnal tudok a szobán átmenni. Ime, még sokáig lesz reggel és én már ébren irom e sorokat.

Az én sorsom páratlan.

Hamva, decz. 21. 1865.

Igaz tisztelettel

alázatos szolgája
Tompá Mihály.

Itt Tompa leveleinek sorát — az időrend kedvéért — megszakítjuk Kovács Sebestyén Endre dr. levelével, mit Hőke Lajos doktorhoz írt, Tompa kóros állapotára vonatkozólag.

A levél így hangzik:

Pest, 6/1 1866.

Tisztelt Kedves Barátom!

Szíves baráti és orvosi leveledet örömmel vettem. Örömet okozott régi jó iskolatársamról és állapotjáról értesülhetni, de aggodalom töltött

el beteg jóbarátunk, koszorús költőnk korállapotának makacssága. A hátgerinczbántalom tünete, s az azokból eredő izgatottság és zavart beidegzés tünete, mindinkább határozottabb alakban fejlődnek tovább, úgy hogy önkéntelen is szerves elváltozás gyanúját költik az észlelőben.

A végtagok zsibbadásai, az ízületek fájdalmai, a mozgás korlátozottsága, folytonos reflex, kellemetlen érzetek, vérkeringési, légzési zavarok, a mellkas, hasür izmainak görcsös és fájdalommal párosult összehúzódásai, mind annyi kellemetlen jelenségek, az ezekkel párosult folytonos soványodás a tengélet lehangoltságát jelöli.

Az alhasi pangások, máj tultengés minden esetre előkészítő szerepet játszottak s gyógykezelésem is, a mint tudod, oda volt főképen irányozva, az idegek csillapítására aqua laurocerasit használtattam. A lobelia ezen bajban hat ugyan, de a mellett most is oda megy véleményem, hogy chinint kell kisebb adag aloéval megkísérteni, a hideg mosásokat folytatni.

Még egyet ajánlanék, ha a beteggel kivihető lenne? egy rendszerezett, de csak mérsékelt vízgyógymodot. Kérlek, látogasd meg őt és tudasd vele, hogy írtam érdekében hozzád.

Mint irod, ismét lakóhelyedet akarod változtatni! Kérlek, gondold meg jól, mielőtt elhatároznád.

Rimaszombatban reméllem látjuk egymást.

Isten veled!

Csókol barátod

Dr. Kovács Sebestyén Endre.

Ez az a levél, mire a költő eddig is reflektált, s várva várta. Szinte enyhülve, megkönnyebbülve érezte magát utána. Ebből is láthatjuk, hogy Tompát bajában dr. Kovács is kezelte és hogy Hőke dr., megnyugvás végett, mindig ajánlott másokat is.

Folytatja Tompa:

X.

Tekintetes Orvos Úr!

Én minden nappal rosszabbúl vagyok. Hátamban nagy, kellemetlen nyomás a lapoczkák közt kivált. Mellem nehéz, szorult.

Szívdobogásom és lüktetésem minden mértéket és határt túlhágni látszik; úgy hogy már anyaga is, azaz a szív húsa, a mell csontja és teste fáj; ezzel nagy a légzési nehézség a fulladásig. Most már hasztalan maradok csendesen ülni: a pokoli dobogás nem szűnik.

Jó idő vagy rossz: mindegy. Sokat vagy kevesebbet eszem? mindegy. Éjjel vagy nappal: mindegy. Lábaim is fájnak s gyengék, de ez említésre sem méltó a dobogás és lüktetés mellett.

Míndezekhez iszonyú erőkimerültség, bágyadtság járul. Nem volna számomra a tudományban gyógyulás? . . . sőt enyhülés sem? Mondhatom, hogy állapotom elviselhetlenné kezd válni.

Aranyerem már egy hó óta nem volt.

Mindkét féle gyógyszerem elfogyott. A lábkenőcs igen jó; a cseppek semmit sem enyhítettek.

Igen nagyon kérem: méltóztassék dr. Kovács úrral tartott nagybecsű consultátiójuk eredményét javamra foganatba venni, mert igazán lelkem, testem confundálódni kezd.

Egyebet szóval a segédem.

Teljes tisztelettel vagyok

Hamván, jan. 17. este 1866.

alázatos szolgálja:
Tompa Mihály.

XI.

Tekintetes Orvos Úr!

Az elmúlt 4—5 gyötrelmes napról kívánom tudósítani; kérvén egyszersmind becses tanácsát. A pilulákat pénteken kezdtem szedni, 2 szemével 4 ízben naponként. E pilulák (kivált ha szilvát vagy cziberét ettem) kétszer, háromszor is székeltek, híg székkal többnyire. A mint felolvadni kezdenek, zavárt csinálnak a hasban, van egy kis csikarás forma, mely nem okoz fájdalmat, a has zuborog, korog, de nem puffadt-ság érzete áll elő; a szelek épen nem, vagy ritkán szabadulnak a rendes úton, bőfögeeim vannak. Egy szóval a mondott napokon még rosszabbul vagyok, a zsongulásnak, elevenedésnek semmi nyoma, de van rendkívüli szívdobogás, lüktetés, fojtó légzés, ezekhez aléltság, gyötrő beteg érzés. Aranyerem nem nyilatkozik.

Tegnap, hétfőn este gyötrelmemben langyos fürdőt vettem, de ez nem javított sorsomon, az éjet nyugtalanul, felizgatva és iszonyú szívdobogás közt töltöttem.

Most már nem tudok okos lenni magamtól. Ily mértékben szedjem-e tovább is a pilulákat? Az e rendeltetésök: a mit nálam eredményeznek? stb. stb. becses tudósítását kérem.

Ma kedden csak 9 és 3 órákor fogok venni 2—2 szemet, míg a válasz megjön.

Lábaim is voltak már akár a fájósság, akár az erőtlenség tekintetében jobban, mint most vannak; de ez figyelmet sem érdemel más szenvedéseim mellett.

Ez az iszonyú dobogás és lüktetés, vele a fojtó lélegzés és leverő, beteg, gyötrelmes érzés, ez iszonyú.

Teljes tisztelettel vagyok

Hamván, jan. 23. 1866.

alázatos szolgálja:
Tompa Mihály.

XII.

Tekintetes Orvos Úr!

Csak a legközelebbi levelemben írottakat ismétlem, azon hozzátétellel, hogy kevesebbszer véve a pilulákat: a szélszorulás, hajtás is kevesebb. Hátamon a lapoczkák közt egy 5 lyukkal fakadó nagy kelés támadt.

Ma (szerdán) szememnek nagy villámlásai voltak. Aranyerem nem nyilatkozik. Pilulám még van bőven. Becses utasítását kérem. A szívdo-bogás enyhüléséről szó sincs, a javulásról, erősödésről szintűgy.

A megfulás környez. Egyenesen magának a szívnek kell bajának lenni, legalább erre a gondolatra jön a — szakadatlanul kínozott nyomorult szenvedő.

Teljes tisztelettel vagyok

Hamván, jan. 24. 1866. este.

alázatos szolgája:

Tompa Mihály.

Ezzel a leveleknek sora véget ér! — A levelek általában nagy gonddal, szép, olvasható betűkkel vannak írva. Szegény szenvedő még nagy kínjai között is megtartotta leveleiben a világosságot, tömörséget, mi jellemvonása volt.

A mi ez után következett, azt elképzelhetjük mi volt. Hervadás, enyészet, halál! — 1867-ben dr. Hőke Putnokot odahagyván, Miskolcra tette át lakását. A költő azonban haláláig hű maradt hozzá és becses soraival felkereste gyakran. 1867 már a haldoklás éve volt költőnkre nézve. Kedélye télre hanyatlott, melyben több az árny mint a fény; iratait rendezte, fűhöz-fához folyamodott, sürgönyözött, búcsúzott, haldoklott.

A megmaradt levelekből is kitűnik Tompa és Hőke dr. egymáshoz viszonya. Kitűnik, hogy 1860-tól egészen Tompa haláláig házi orvosa volt Hőke, gyógyította, baját csirájától ismerte. Az érdem tehát, — ha ugyan ezt annak lehet nevezni — de mindenesetre a fáradság, ápolás, orvoslás a dr. Hőke Lajosé, mert a költő az ő tudta, beleegyezése nélkül egy lépést sem tett. Bármilyen ideges, skeptikus és izgatott volt is Tompa, e tekintetben engedelmes, bizalmas pacziens, türelmes beteg volt.

Halála előtt pár héttel (meghalt 1868 június 30-án) már nem írt dr. Hőkének egy sort se, hanem stoikus nyugalommal elküldte neki: »utolsó verseit,« egy bibliát és saját arczképét kezeírásával.

Közli: HALMY GYULA.

